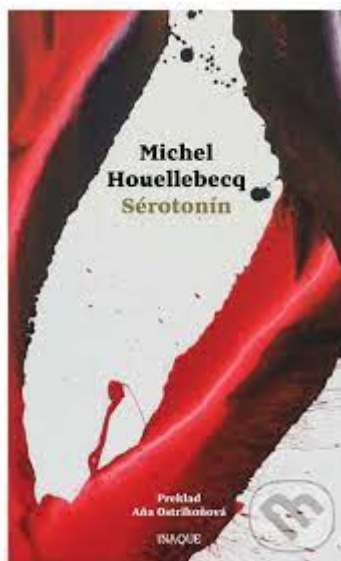

Temná lucidita a drsný humanizmus Michela Houellebecqa

Marianna Uherková

Uherková, M.: Temná lucidita a drsný humanizmus Michela Houellebecqa. In: *Ostium*, roč. 17, 2021, č. 2.

Michel Houellebecq: *Sérotonín*. Z francúzskeho originálu *Sérotonine*. Paríž: Flammarion, 2019. Preložila Aňa Ostrihoňová. Bratislava: Inaque, 2019.

Michel Houellebecq (1956), súčasný najdiskutovanejší a najkontroverznejší francúzsky románopisec a esejista, vzbudil mimoriadny záujem u slovenských čitateľov už svojím prvým u nás preloženým románom *Mapa a územie* (2010, slovenský preklad 2011). Odvtedy v slovenčine vyšli ďalšie jeho preklady, zbierka esejí *Zostať nažive a iné texty* (1997, slovenský preklad 2014), román *Elementárne častice* (1998, slovenský preklad 2017), román *Platforma* (2001, slovenský preklad 2018) a debutový román *Rozšírenie bojového poľa* (1994, slovenský preklad 2019). Román bol do slovenčiny preložený v rekordne krátkom čase, v tom istom roku, ako vyšiel vo Francúzsku, čo svedčí o tom, že vydavateľstvo čoraz pružnejšie reaguje na overený masívny komerčný úspech Houellebecqových diel v slovenskej recepcii. Tlak vydavateľstva na rýchlosť vydania prekladu však môže implikovať aj riziko jeho nedostatočnej literárnej prepracovanosti.

Ako je u Houellebecqa zvykom, aj vo svojom najnovšom románe čitateľovi ponúka prenikavú sociologickú analýzu postmoderného ľudského údely ilustrovanú na spoločensky vysoko aktuálnych témach. Rozprávačom a hlavnou postavou je štyridsaťšesťročný deprimovaný agronóm Florent-Claude. Houellebecqovský antihrdina opustí Paríž aj svoju ubíjajúcu prácu na Ministerstve pôdohospodárstva a vydá sa za bývalým spolužiakom Aymericom, farmárom s aristokratickým pôvodom živoriacim na zdecimovanom francúzskom vidieku, hľadajúc samého seba a stratený zmysel života prostredníctvom cesty ku svojim koreňom a svojim dávnyim láskam. Jedným zo spoločensko-politických leitmotívov románu je márný boj domácich poľnohospodárov s vládnymi nariadeniami, ktoré majú zabezpečiť vyššiu produktivitu pôsobením globalizovaného voľného trhu. Autor

zobrazením tohto spoločenského konfliktu predpovedal vznik hnutia „žltých viest“. Román zobrazuje nielen ničivé dosahy politiky a globalizácie spôsobujúce existenčnú bezútešnosť poľnohospodárskych malovýrobcov bojujúcich o ekonomické prežitie na francúzskom vidieku, ale aj agresívne a deštruktívne vplyvy médií a socio-ekonomickej konzumnej mašinerie na ľudské životy, pred ktorou sa antihrdina pokúša utiecť. Houellebecq vykresľuje so sociologickou luciditou frustráciu privilegovaného muža z postupnej straty svojho niekdajšieho postavenia. Prostredníctvom vnútorného monológu svojho antihrdinu rozvíja spisovateľ existenciálne úvahy o zmysle bezútešného života a vyjadruje ľudskú túžbu odcudzeného subjektu po návrate lásky, tradícii a hodnotových ideáloch. Český filozof a teoretik postmodernizmu Václav Bělohradský hovorí vo svojom filozofickom diele *Spoločnosť nevolnosti* v tomto kontexte o tekutom hneve postmoderného človeka, ktorý zalieva celú spoločnosť, chce sa vybiť, no nemá predmet, ktorý by sme vedeli nazvať menom a na ktorý by sme mohli ukázať prstom. Celý Houellebecqov román presakuje práve tento tekutý, potlačený hnev, ktorý nevieme nasmerovať, a konfrontuje čitateľa so sebou samým, s jeho vlastnými latentnými, temnými, krehkými a dojímavými stránkami.

Florent-Claude predstavuje prototyp človeka postihnutého existenciálnou nechúťou, absenciou vlastného životného príbehu a vôle. Slabú vôľu či jej úplnú absenciu podmienenú zánikom hierarchie hodnôt pripisuje poľsko-britský sociológ Zygmunt Bauman práve postmoderne. Vo svojom filozoficko-sociologickom diele *Tekutá láska* evokuje neschopnosť postmoderného človeka zvoliť si medzi príťažlivosťou a odporom, medzi nádejou a strachom, ktorá vyúsťuje v neschopnosť konať. V tomto zmysle poukazujú cynické sociologické postrehy a drásavé dilemy houellebecqovského antihrdinu na to, že jeho individuálny osud je zovšeobecniteľný a súvisí s celkovou dysfunkčnosťou konzumnej spoločnosti. Houellebecq čitateľa týmto spôsobom varuje pred fatálnymi odludšťujúcimi následkami mechanického vnímania sveta a konformného spôsobu života.

Keďže prekladová recepcia diel východiskovej (francúzskej) kultúry obohacuje, respektíve mala by obohatiť prijímajúcu (slovenskú) kultúru, z literárno-recepčného hľadiska by prekladateľ hĺbkovo oboznámený s Houellebecqovým dielom mal v tomto zmysle svojím prekladom prispieť k porozumeniu autorskej intencie a k jej tvorivému vyzdvihnutiu. Houellebecqovým autorským zámerom, ktorý v románe pozorujeme, je podnecovať v čitateľovi komplexné sociologické porozumenie dysfunkcii súčasnej konzumnej spoločnosti a hlbokú empatiu s odcudzeným subjektom, ktorý sa nedokáže do nej zaradiť. Podobne ako v predošlých románoch sa prostredníctvom zobrazenia šokujúcich tém a ich transgresívneho spracovania spisovateľ snaží podnietiť čitateľa zamýšľať sa nad mierou utrpenia houellebecqovského subjektu, frustrovaného, odcudzeného a osamelého starnúceho muža neschopného vyjadrovať svoje emócie, vyjsť zo svojho tieňa a zvrátiť tým svoj ľudský údel. Autor prostredníctvom silného príbehu spochybňuje súčasné nastavenie spoločnosti ovládanej konzumom, kde sú medziludské vzťahy podmienené ekonomicky a trhovými. Šokujúco agresívna povaha medziludských vzťahov a vzorcov správania zobrazená v románe (samovražda protagonistovho najlepšieho priateľa, voyeurizmus, mizogýnia, pokus o vraždu syna bývalej lásky v snahe získať si ju atď.) je alegóriou vnútornej bolesti houellebecqovského antihrdinu, ktorého máta vlastné odcudzenie v konzumnej spoločnosti a neschopnosť prekročiť vlastný tieň. Spisovateľ otvára svojou tvorbou príjemcovi dvere k introspekcii, sebaaktualizácii a redefinícii vlastnej hierarchie hodnôt v konzumnej spoločnosti. V tomto kontexte považujeme za kľúčové pri čítaní objaviť, preskúmať a oceniť psychologicky obohacujúci, humanizujúci, terapeutický a katarzný rozmer Houellebecqovho románu.

Podľa vysokého počtu ohlasov na čitateľskom fóre najpopulárnejšej slovenskej siete kníhkupectiev Martinus možno konštatovať, že román vzbudil početné emotívne reakcie, čo svedčí o jeho vysokej komunikačnej potencii v slovenskej recepcii. Dielo získalo v preklade vysoké celkové hodnotenie, 4/5, pričom príjemcovia pozitívne hodnotili predovšetkým autorov humor, možnosť stotožnenia sa s hlavnou postavou a rozvíjanie ich myslenia. Prekvapivo početné negatívne hodnotenia zahrňali

najmä kritiku „depresívneho“ spracovania témy, podľa mnohých čitateľov prvoplánovej provokácie, mizogýnie a túžby šokovať za každú cenu. Čím mohla byť táto vysoká miera negatívnych hodnotení zapríčinená? Možným dôvodom môže byť povrchné čítanie a nezvyk príjemcov pri čítaní myslieť. Pri pozornejšom čítaní zistíme, že autorovo poslanstvo nie je nihilistické, ale hlboko humanistické, o čom svedčí aj záver románu, v ktorom antihrdina nachádza duševnú úľavu a útechu vo viere, evokujúc „návaly lásky, ktoré nám plnia hrud“ (s. 238). V rámci autorského odstupu sa spisovateľ neidentifikuje so svojim úbohým antihrdinom, ale s ním empatizuje. Ďalšou príčinou, ktorú sklamané evokujú viacerí čitatelia, môže byť problém prekladu, keďže jeho nedokonalosti tiež môžu skresľovať autorskú výpoveď a intenciu. Preklad obsahuje stylistické chyby (kalky), sémantické posuny (*Claire avait eu sa part de mélodrame - Claire si odhryzla z koláča melodrámy*, s. 72), faktické chyby (Claire je v rámci jednej strany ženou aj mužom, letisko v Tokiu je Narita a zároveň Nariza) a gramatické chyby (absencia čiarok). Hoci *Sérotonín* je už v poradí štvrtým Houellebecqovým románom, ktorý Aňa Ostrihoňová preložila, spomínané negatívne reakcie čitateľov môžu svedčiť aj o podinterpretácii textu, pričom by tieto prekladateľské nedostatky mohli potenciálne skresľovať príjemcovo porozumenie diela a jeho recepciu. S možnosťou podinterpretácie prekladu a nedostatočne interpretovanou autorskou intenciou nepochybne súvisí aj absencia predhovoru alebo doslovu, ktorý by slovenskému čitateľovi umožnil hlbší vhlad do Houellebecqovho ideového a hodnotového univerza. Vzhľadom na uvedené nedostatky vnímame potrebu zachovať, respektíve tvorivo zvýšiť literárnu úroveň prekladu vo vzťahu k východiskovému textu ako dôležitú pre formovanie a zlepšovanie interpretačných schopností čitateľa. Preklad by si z tohto hľadiska vyžadoval hĺbkovú analýzu.

Houellebecq rád označuje sám seba ako seizmograf spoločenských zmien a v tomto zmysle je román *Sérotonín* kľúčom otvárajúcim dvere kritických súvislostí, výpoveďou o stave súčasnej spoločnosti. Slovenskému čitateľovi pripomína, aká dôležitá je úloha literárnej tvorby pre porozumenie postmodernému svetu a ľudskému údely 21. storočia. Ako dokazujú aj niektoré reakcie čitateľov, napriek formálnym a obsahovým nedostatkom slovenského prekladu má katarzná a terapeutická dimenzia románu moc v kritickom a vnímavom čitateľovi kultivovať empatiu a umožňuje mu lepšie porozumieť ľudskej povahe a spoločnosti. Polyvalencia Houellebecqovho literárneho odkazu spočíva práve v moci podnecovať čitateľov, aby sa stali empatickejšími a citlivejšími k vnútornému utrpeniu súčasného človeka a zároveň kriticky vnímavými k súčasnému spoločenskému nastaveniu, ktoré je podľa spisovateľa príčinou tohto utrpenia. Román vyznačujúci sa informačnou mnohovýznamovosťou textu, tak ako všetky Houellebecqove diela, predstavuje v tomto zmysle cenný dialektický a epistemologický nástroj na získavanie a prehĺbovanie poznania o komplexnej, tekutej, hybridnej, agresívnej, ambivalentnej a nepredvídateľnej povahe súčasnej postmodernej spoločenskej reality.

Mgr. Marianna Uherková, M.A.
Katedra romanistiky
Filozofická fakulta Univerzita Komenského
Gondova ulica 2
811 02 Bratislava 1
e-mail: mariannau@gmail.com